

Kodanikuhariduse mõiste määratlemine ja võrgustiku loomine Vahekokkuvõte 1

Olles inimese loomisega valmis saanud, sattus Jumal kimbatusse:
"Kui inimene minust teada saab, tahab ta saada samasuguseks nagu mina,
saada jumalaks! Tuleb teha nii, et ta mind üles ei leiaks!
Mida ette võtta?
(lugu jätkub järgmiste kokkuvõtetega)

Sissejuhatus

EMSLi juhitava projekti raames on kavas täpsustada kodanikuhariduse mõistet ning luua alus kodanikuhariduse võrgustiku toimimiseks. Projekt kestab 2012. aasta maikuuni – siis peaks olema täpsustatud kodanikuhariduse mõiste ja pädevused ning lepitud kokku, kas ja mis vormis kodanikuhariduse võrgustik peaks toimima. EMSL on lähtunud projekti väljatöötamisel Kodanikuühiskonna Arengukavast 2011-2014 ja selle rakendusplaanist (KODAR; www.ngo.ee/kodar) ning teinud tihedat koostööd Siseministeeriumiga.

2012. aasta alguses (jaanuar-veebruar) toimusid kohtumised erinevate kodanikuhariduse valdkonnas tegutsevate organisatsioonidega: Eesti Vabaharidusliit (edaspidi Vabaharidusliit), Eesti Külaliikumine Kodukant (Kodukant), Avatud Eesti Fond (AEF), SINA noorteprogramm (SINA), Eesti Väitlusselts (Väitlusselts), Kaubandus-Tööstuskoja Ettevõtlusõppe mõttekoda (Ettevõtlusõppe mõttekoda), MTÜ Persona.

Allpool on toodud lühike kokkuvõtte võtmeteemadest kohtumistel. Kokkuvõtte eesmärk on kaardistada eelpool nimetatud organisatsioonide ühishuvid ja luua pinnas kodanikuhariduse võrgustikule. Tegemist on vahekokkuvõttega, on avatud täiendusteks ega taotle lõplikku seisukohavõttu. Kokkuvõttel on kolm osa:

- kodanikuhariduse mõiste määratlemine
- võimalikud ootused võrgustikule
- tegevuste seosed kodanikuühiskonna arengukavaga

Kodanikuhariduse määratlemine

Varasemalt on kodanikuhariduse valdkonnas ühenduste seas kokku lepitud, et kodanikuharidus on oskused, teadmised ja väärtushinnangud, mis toetavad kodaniku aktiivset ja vastutustundlikku osalemist ühiskonnaelus, aidates kaasa selleks vajalike võimaluste, tahte ja pädevuse tekkimisele.

Konkreetsemalt võib kodanikuharidust piiritleda Euroopa tasandil kokkulepitud võtmepädevuste raamistikust lähtuva nelja pädevusega:

- **Kodanikupädevus** - ülevaade kogukonnas, linnas, riigis, Euroopas ja kogu maailmas aset leidvatest arengutest; teadmised demokraatia, kodanikuühiskonna ja inimõiguste kontseptsioonist ning ideedest; osalus ühiskonnaelus
- **Sotsiaalsed pädevused** - hõlmavad käitumisviise, mis võimaldavad inimestel osaleda tõhusalt ja konstruktiivselt sotsiaalses ja tööelus ning eelkõige aina mitmekesisemaks muutuv ühiskonnas ja vajadusel lahendada konflikte
- **Algatusvõime ja ettevõtlikkus** – võime ideid teoks teha; loovus ja uuenduslikkus; julgus riskida; projektijuhtimise oskus
- **Kultuuriteadlikkus ja kultuuriline eneseväljendus** – oskus hinnata ideede, kogemuste ja emotsioonide loovväljendust; kõik, mis seondub meedia, muusika, näitekunsti, kirjanduse ja kujutava kunstiga

Otseselt vastuolusid määratlustes külastatud ühenduste seas ei tekkinud. Kohtumistel toodi välja erinevaid kirjeldusi, kuidas kodanikuharidust igapäevaselt selgitada, näiteks: „Kui inimene saab juba kodust välja, ongi see kodanikuharidus”. Kaubandus-Tööstuskoja Ettevõtlusõppe mõttekoda on sõnastanud ettevõtliku inimese ideaali: „Mõtlen loovalt, algatan julgelt, tegutsen arukalt, vastutan ja hoolin.” Väitlusselts kasutab väljendit „arutlev mõtlemine/haridus”. Vabaharidusliit määratleb, mida Eesti inimestel vaja on, et õnnelik olla - selleks on vaja enda ümbritsevaga toime tulla (naabrid, sõbrad, pere, töökaaslased).

Võimalikud ootused võrgustikule

Kodanikuhariduse võrgustiku osas ei nähtud vältimatut vajadust, kuid toodi esile mõned probleemid, mille lahendamiseks saaks võrgustikku kasutada, ning mõned põhimõtted, mis võrgustiku toimimisele kaasa aitaks.

1. Probleemide lahendamine

Seoses kodanikuharidusega toodi välja mõned probleemid/teemad, millega võrgustik saaks tegelda:

- Koordineeritum tegutsemine kodanikuhariduse valdkonnas (kõik nagu tegeleksid, aga ülevaadet pole, milliseid lünki vaja täita)
- Uuringute lähteülesannete täpsustamine nt uuringukeskustele
- Koordineeritum projektitaotluste koostamine (samadele vahenditele taotletakse eri nurkadest, samas kui oleks võimalik koostööd teha)
- Parem infoliikumine kodanikuharidusalastest ettevõtmistest

Konkreetsemateks tegevusteks pakuti:

Teema-aastad, millele kodanikuhariduse valdkonnas keskenduda – see lepatakse ühendustega (ja miks mitte ministeeriumiga) kokku; võimalik, et võiks kokkupuutepunkte leida Euroopa Komisjoni aastatega (nagu sel aastal aktiivsena vananemise ja põlvkondadevahelise solidaarsuse aasta).

Aitab oma projektidele **laiemat mõju** saavutada – nt teha pilootprojekt ühe organisatsiooni poolt, mida teised võrgustiku liikmed võivad täiendada, rakendada oma piirkonnas, mõjuulatust laiendada oma sihtgruppidele jne.

Võiks mõelda **piirkondlikule laienemisele** – nt Ettevõtlusõppe Mõttekoda teeb koostööd EASI maakondlike arenduskeskustega, et sealseid konsultante ettevõtlusõppe teemal harida ja innustada.

2. Toimimispõhimõtted

Võrgustik peab täitma olulist lünka, mida seni täita pole suudetud – formaalselt kokku saada pole mõttekas. Samas regulaarne infovahetuskohtumine (nt kaks korda aastas) võiks olla vajalik. Samuti oleks vajalik jälgida KODARa rakendusplaani täitmist.

Võrgustikku võiks kuuluda need, kes pakuvad kodanikuharidust, nii isikud kui organisatsioonid. Tuleb otsustada, milline on võrgustiku põhifookus: kas on avatud kõigile organisatsioonidele või vaid ekspertidele. See määratleb ka võrgustiku ülesanded.

Seosed kodanikuühiskonna arengukavaga

Rakendusplaanis on toodud loetelu tegevustest ja vastutavad ministriumid ning mõned vabaühendused, samuti eraldatud rahalised vahendid (kui on). Allpool on toodud võrdlevalt, millised tegevused KODAR on välja toonud ning millisega neist mõni vabaühendus tegeleb või mida olulisemaks peab – mõnel pool võib jaotus olla üsna tinglik.

Tegevused KODARa rakendusplaanist	Tegevusi ja arvamusi vabaühendustelt
MEEDE 1: Riikliku kodanikuhariduse poliitika elluviimise süsteemne koordineerimine ja korraldamine	
Kodanikuhariduse osapooli kaasava koostöövõrgustiku moodustamine	EMSL on hetkel eestvedaja.
Kodanikuhariduse teemalise digitaalse teaberuumi loomine ning tutvustamine	AEFi arvates väga vajalik, sest palju materjale on koostatud, kuid need jäänud erinevatesse infokanalitesse, vananenud veebidesse. MTÜ Persona soovib kindlasti wikipõhist ühtset teaberuumi, mida on võimalik võrgustiku liikmetel ühiselt täiendada. Võiks kasutada ristviitamist. Samas kasutab Ettevõtlusõppe Mõttekoda koolielu.ee- portaali, et õpetajateni jõuda.
Kodanikuhariduse poliitika kujundamiseks ja koordineerimiseks haldusstruktuuri loomine (kodanikuhariduse poliitika rakendusüksus)	
MEEDE 2: Eesti elanike teadlikkuse kasvatamine demokraatliku ühiskonna toimimisest, osalemise olulisusest ja võimalustest ning õigustest ja vastutusest kodanikuna	
Õpetajakoolitus ning nõustamine kogemusõppe meetodite aktiivsemaks kasutuselevõtuks ning kodanikuhariduse jõulisemaks lõimimiseks ainekavadesse uue riikliku õppekava rakendamise raames	Ettevõtlusõppe Mõttekoda on palju kaasa aidanud ettevõtlikkusõppe arendamisel ja sellega seoses ettevõtlusõppe kooli õppekavadesse integreerimisel.
Koolidemokraatia edendamise lähtuvalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tagades koolides demokraatliku juhtimise ja laiapõhjalise otsustamise	

Erialakoolituses ja täiendkoolitusprogrammides kodanikuühiskonna käsitluse ning praktilise õppe osakaalu suurendamine, sh õppekavade täiendamiseks soovitude koostamine; sotsiaalse ja kodanikupädevuse temaatika arvestamine kutseõppe RÕKide väljatöötamisel; elukestvas õppes otseselt ja kaudselt sotsiaalset ja kodanikupädevust toetavate kursuste korraldamine	Väitlusselts on välja töötnud mitmeid materjale näidisväitluste kohta, et kooliõpilaste (ja miks mitte ka õpetajate) seas argumenteerimisoskust arendada.
Avaliku ja kolmanda sektori ühise personaliarendusprogrammi (töövõrjupäevad, ühiskoolitused, jagatud praktikavõimalused) väljatöötamine ja testimine	EMSLil projekt „Pooltevahetus”, samuti neil vabaühenduste arenguprogramm, kus osalevad vabatahtlikud professionaalid erinevatest sektoritest.
Kogukondlike kodanikuhariduslike algatuste toetamine koostöös kohalike omavalitsustega	
Euroopa Sotsiaaluuringu põhjal kodanikuhariduse ja vabatahtliku tegevuse uuringu raporti koostamine	
MEEDE 3: Vähemaktiivsete ühiskonnagruppide teadlik kaasamine kodanikuhariduslikesse algatustesse	
Töökohal kodanikuhariduslike algatuste korraldamise võimaluste kaardistamine ning parimate praktikate tutvustamine	Töökohademokraatia ja töökohtade kaudu vabatahtlikkuse vahendamine (AEF ja SINA) käis aruteludest läbi, kuid konkreetset tegevust ei kaardistunud.
Kodanikuhariduslike õpiringide moodustamise toetamine (sh eestvedajate koolitamine, õpiringi teemade piiritlemine ning teemade käsitluse võimaluste kirjeldamine, eestvedajate võrgustamine ja motiveerimine)	Kodukandil positiivsed kogemused, kuidas uusi sihtgrupe õpiringide kaudu kaasata. Oluline eristada kodanikuharidusliku õpiringi (AEF). Samas viitab MTÜ Persona, et täiskasvanud õppijad toovad kõigepealt välja praktilise oskuse või konkreetse teadmise, mida on omandatud ja seejärel oskavad mõtestada väärtuste tasandit (mis võib omakorda põhjendada nt käsitööteemalise õpiringi toetamist). Kindlasti peaks õpiringil olema laiem mõju kohalikule kogukonnale.
Praktikate/mudelite väljatöötamine ja sotsiaalhoolekande spetsialistide nõustamine kodanikuhariduse komponentide integreerimiseks tõrjutuse ennetamisse ning toimetuleku parandamisse	
Rahvusvähemuste kogukondadele suunatud kodanikuharidusliku kogemusõppeprogrammi käivitamine	Muukeelsete sihtgruppide kaasamine on nt Vabaharidusliidu prioriteetidest läbi käinud, kuid arenguruumi veel on.
Uuringu läbiviimine elanikkonna kaasatusest kodanikuhariduslikesse koolitustesse ja algatustesse	

Täiendavalt uute sihtgruppide kaasajana nähti raamatukogutöötajaid, kel hea potentsiaal täiskasvanukoolitajaks (Vabaharidusliit).

Veebruar 2012

Kokkuvõtte koostas Elina Kivinukk, EMSL.

Kontakt elina@ngo.ee, tel 6645069

Lisainfo jooksvalt www.ngo.ee/kodanikuharidus.